

A szülők hatása a fiatalok szemléletmódjának kialakulására

Ft. Prof. dr. hab. Jan Zimny – KUL STALOWA WOLA

1952-ben született Bojanowban. Tanulmányait 1976-82 között a Przemysli Szemináriumban végezte. 1990-ben licenciátust, 1991-ben pedig doktori címet szerzett a Lublini Katolikus Egyetem katekétika szakán. 2005-ben ugyanitt pedagógia tárgyból doktorátust, majd 2006-ban habilitációt szerzett. 2007-től a Lublini Katolikus Egyetem Stalowa Wola-i kihelyezett tagozatának professzora. Jelenleg a katolikus pedagógia szakembere. Több hazai és külföldi tudományos rendezvény, tanfolyam és konferencia előadója és szervezője volt. A Lublini Katolikus Egyetem rektori megbízottjaként közreműködött az egyetem Stalowa Wola-i kihelyezett tagozatának létrehozásában. A 2007-2008-as tanévben dékányhelyettesként, majd 2009-2010-ben dékánként működik a Stalowa Wola-i kihelyezett tagozat Jogi és Gazdasági Tanulmányok Karán. 1999-2010 között a Sandomierzi Teológiai Intézet igazgatója volt. Több tanulmány, monográfia és gyűjteményes kötet szerzője, szerkesztője. Az Oktatási Minisztérium tanári-szakmai fejlesztési munkájának szakértője. A „Pedagogika Katolicka”, a „Katolikus Pedagógia” és a „Pedagogia Ojcostwa” című szakfolyóiratok főszerkesztője. Több mint 300 tudományos munka, köztük több doktori értekezés promotora volt. A Lengyel Teológiai Társaság sandomierzi tagozatának és a Katolikus Pedagógusok Akadémiai Tanácsának sok év óta elnöke. Tagja a szlovákiai Rózsahegyen működő Katolikus Pedagógusok Nemzetközi Tanácsának. A Stalowa Wolában működő, II. János Pál katolikus pedagógiai munkásságát vizsgáló nemzetközi kutatócsoport társleterezője.

BEVEZETÉS

Jóformán minden civilizációban, kultúrában és vallásban a család a társadalom alapvető egysége, amelyet a szülők, egy férfi és egy nő, valamint utódaik, a gyerekek alkotnak. A család az elsődleges nevelő környezet is, amely a gyermek fejlődésének folyamatát és irányát alapjaiban határozza meg. A keresztény család a házasság szent kötelékére épül, amelyhez egy Jézus által a szülőkre bízott különleges küldetés kapcsolódik. Ennek a hivatásnak a lényege az Isten Országának megteremtése, feladata pedig az, hogy tanúságot tegyen az isteni törvényen alapuló életről. Ezen kívül a család feladata a gyermekek keresztény nevelése és bevezetése az egyházi valamint a polgári közösségbe. A fiatal egyedül a családban ismerheti meg a világnézetet, hitet, értékrendszert, találkozhat egy adott család-

di kultúrával, amelynek a hatása alatt van élete kezdetétől fogva.

A keresztény nevelésről szóló „*Gravissimum educationis*” kezdetű deklaráció szerint „A szülőknek ugyanis az Isten és az emberek iránti szeretet és jószág olyan családi légkörét kell megteremteniük, mely a gyermekek egész, személyes és közösségi nevelésének kedvez” (GE 3). A család kérdéskörét több szempontból is vizsgálják. Foglalkoznak vele tudósok, orvosok, teológusok, újságírók, írók, stb. Az utóbbi, a család, és különösen az ebben formálódó fiatalabb nemzedék számára számos veszélyt hordozó években a téma kiemelt figyelmet kapott. A család válságának időszakájában olyan univerzális értékeket kezdtek keresni, amelyekre le lehet fektetni az értékes ember teljes nevelését. Ilyen pillér a Katolikus Egyház Tízparancsolata, hiszen

a Tízparancsolat alapelvei szerinti nevelés a családban kezdődik már az egészen kicsi gyermekkortól. A gyermek a nevelésre különösen kisiskolásként fogékony.

1. A CSALÁD MINT A SZERETETKÖZÖSSÉG KÉPE

Ha a családról elmélkedünk, előbb meg kell határoznunk a család fogalmát. Ezt számos aspektusból is megvilágíthatjuk: pl. társadalmi, szociológiai és kulturális szempontból. A jelen munka jellegéből fakadóan a jelenséget keresztény szemszögből fogjuk vizsgálni. A család számos definíciójával találkozhatunk. Az egyik ezek közül azt állítja, hogy a család egyének olyan közössége, amely mind vallási mind pedig jogi értelemben az új élet megszületésének környezete. Ebben a közösségben születnek és nevelkednek a gyerekek. A család kielégíti tagjainak alapvető szükségleteit, és ezek javát szolgálja¹.

A keresztény családot összekötő legalapvetőbb és legfontosabb kapocs a szeretet. Ez magának a keresztény hivatásnak a tartalmából fakad, amely szerint Isten szeretetből és a szeretetre teremtette az embert. A II. Vatikáni Zsinat a családot „az élet és a szeretet mély közösségének” nevezi (GS 48), II. János Pál pápa a *Familiaris consortio* kezdetű buzdításában azt mondja, hogy „szerelem nélkül a család nem élhet, nem gyarapodhat és nem tökéletesedhet”. Ezért a házastársaknak emberi és a keresztény felelősségük tudatában kell feladataikat ellátniuk².

A családalapításra szólító hívás elválaszthatatlanul kapcsolódik a házastársaknak az „életet adó szeretetre”, a gyereknemzésre, a szülésre, az új ember felnevelésére valamint Isten képmásának átadására való hivatásához³. A házasságot ezért Isten az ember kötelességének és életfeladatának alapította és rendelte el⁴.

A Teremtés Könyvében az ember teremtésének két leírását találjuk, amelyek arra utalnak, hogy Isten az embert közösségi életre hívta⁵. Az első leírás szerint a nő és a férfi méltóságban egyenrangúak (Ter. 1,26-30), hiszen mindketten szerepelnek Isten tervében, mindketten Isten ítéletének és áldásának tárgyai⁶. A második leírás viszont arról ad hírt, hogy az Isten a nőt a férfi oldalbortájából formázta. Az első asszony megteremtését Isten azzal indokolta meg, hogy „Nem jó az embernek egyedül lennie” (Ter. 2,18), hiszen másképp nem tudná elvégezni azokat a feladatokat, amelyekre teremtett.

A házasság és a család témája az Ószövetség soron következő könyveiben is felbukkan. A prófétai könyvekben így megjelenik a házasságnak a Jahve és Izrael közötti szövetséghez való hasonlítása. Sok próféta, Ózeás, Jeremiás, Izajás és Ezékiel használta a házasság, a házastársi szeretet képét az Istennek a választott néppel való viszonyát ábrázoló hasonlatként. Isten úgy választotta ki Izrael népét a többi nép közül, ahogy a vőlegény a menyasszonyát. Istennek Ábrahámmal kötött szövetsége a választott néppel való házasságának ábrázolása⁷.

¹ Ilustrowana Encyklopedia dla młodzieży. Bóg - człowiek - świat. A. Konopczyn. I. Mierzwa, (szerk). Katowice 1991, 244. old.

² Jan Paweł II. Adhortacja apostolska „*Familiaris consortio*”. Częstochowa 1991, 28. old.

³ W. Skrzydlewski. Rodzina w zamyśle Bożym, [in:] Program Duszpasterski na rok 1993/94. Katowice 1993, 51-52. old.; Vö. HV nr 8, KDK nr 50; FC nr 28.

⁴ J. Kudasiewicz. Biblia, historia, nauka. Kraków 1986, 79-88. old.

⁵ Ibid.

⁶ Jan Paweł II. O małżeństwie i rodzinie. Warszawa 1982, 18. old.

⁷ J. Drozd. Księga Ozeasa. [in:] Księgi Proroków mniejszych. Poznań 1968, 49-50. old.

Az Isten által különlegesen kedvelt nép azonban számos alkalommal elárulta Őt, és viselkedett úgy mint egy hűtlen feleség. Isten azonban hű maradt az emberhez. Arra vágyott, hogy választott népe megértse, a szövetséghez való hűséget meg kell őriznie, ahogy a feleségnek is hűnek kell maradnia férjéhez. A házasság és a szövetség közötti párhuzam annak a meggyőződésnek a kifejezése, hogy az emberi szerelem szent és magasztos érzés. A férj és a feleség szíve valóban egyesülhet, amely egész életre szóló boldogságot adhat. A házasság olyan valóság, amely különösen értékes és szent⁸. Minden emberi társadalmi kötelék közül ez az egyetlen, amely hasonlít az Isten és ember közötti szövetségben megnyilvánuló megváltozó kötelékre, valamint megvilágítja azt⁹.

A Példabeszédek Könyvéből megtudjuk, hogy a házastársak közötti kapcsolatnak a kölcsönös bizalom és párbeszéd, valamint a nő egyenrangú partnerként való elismerésén kell alapulnia (Péld. 31,10-31). A Prédikátor Könyve és Sirák fia Könyve tiltja a válást, a poligámiát és a házasságtörést, hangsúlyozza a tisztaság szükségességét, és óva int az erkölcsök lazulásától. Ahhoz, hogy e veszélyek elől védve legyünk, megfontoltság, éberség valamint imádság szükséges¹⁰.

A házasság erkölcsi ideálja Tóbiás Könyvében jelenik meg, amely jóformán szakrális jelleget ad neki. Tóbiás és Sára együttléte közös imával kezdődik, amelyben szerelmet kérnek és azt, hogy kitartsanak egymás mellett egészen a halálig¹¹. Tóbiás Könyve három alapvető igazságot fejez ki a

házasságról: a házasság alapja a szerelem és a hűség; a házasság egy férfi és egy nő kapcsolata; a házasság olyan kapcsolat, amelyet két egyenrangú partner alkot.

Az Énekek Éneke tovább szövi a természetes emberi szerelemről, mint az Isten által alkotott és az embernek elrendelt szent dologról szóló tanítást. Ebben a műben a partneri kapcsolat a szerelem megélésén keresztül kerül bemutatásra. A vőlegény és a menyasszony két egyenrangú partner. A Könyvben megjelenik az gondolat is, hogy a házastársi viszony nem csupán az utódnemzést szolgálja, hanem a nőnek és a férfinak is személyes örömet ad, valamint lehetővé teszi lelki fejlődésüket¹².

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szerelem ószövetségi dicsérete az Isten tervével összhangban megélt szerelemre vonatkozik. Az Ószövetség világosan elkülöníti a szerelmet a testi kívánságtól. Az a szerelem, amelyet idegen nő ad, nem vezet boldogságra, hanem „...végül keserű, akár csak az ürom, és olyan éles, mint a kétélű kard” (Péld. 5,4)¹³. A valódi szerelem a boldogság forrása, a testi kívánság viszont elveszi a józan gondolkodásra való képességet, tévutakra visz, végül pedig elpusztít (Sir 6,2; 18,30-32).

A fenti szövegekből kiviláglik, hogy az Ószövetség az ideális házasságot helyezi előtérbe. Az ideál és a valóság azonban nem mindig fedik egymást, így a Biblia is bemutatja az izraeli házasságokat gyötrő nehézségeket. (2Sám 11, 2-27; Bír 16,4-21). Példaként felhozhatjuk Dávid fájdalmas

⁸ Skrzydlewski. Chrześcijańska wizja miłości, małżeństwa i rodziny. Kraków 1982, 11. old.

⁹ Ibid, 112-113. old.

¹⁰ M. Filipiak. Struktura i doktryna księgi Koheleta. Lublin 1985, 75. old.; Vö. E. Galibati, A. Piazza. Biblia - księga zamknięta. Warszawa 1971, 292-296. old.

¹¹ S. Grzybek. Księga Tobiasza. Poznań 1963, 111-112. old.

¹² Filipiak. Problematyka społeczna w Biblii. Warszawa 1985, 139-141. old.

¹³ Vö. W. Pabiasz. Idee przewodnie instytucji małżeństwa w Starym Testamencie. [in:] „Homo Dei” 48(1979), 125-132. old. 23,16-21).

drámáját, akit zabolátlan vágya a Batseba iránt házasságtöréshez majd Urija meggyilkolásához vezet¹⁴. Hasonlóképp távolítja el Salamont hűtlensége az Istentől és vezeti bálványimádásra (1 Kir 11,1-11), Sámson pedig Delila iránti vágya miatt kerül rab-ságra (Bír 16,4-21).

A Bibliában a feleség elbocsátása is szerepel. A válás történhetett a feleség beleegyezésével, de e nélkül is. A férjtől azonban csak beleegyezésével lehetett elválni¹⁵. A feleség elbocsátása a Mózesi Törvény egy mondatán alapult: „Tegyük föl, hogy valaki feleséget vesz, együtt hál vele, de aztán nem talál tetszésre nála az asszony, mert valami taszítót fedez fel rajta. Válólevelet ír hát neki, kezébe adja és elbocsátja házából...” (MTörv 24,1)¹⁶.

A Mózesi Törvénnyel szemben Jézus azt mondta, hogy a házasság olyan kötelék, amelyet nem lehet felbontani. A elvált házastársak pedig nem köthetnek új házasságot sem. „Aki elküldi feleségét és mást vesz el, házasságtörést követ el ellene. Ha pedig a feleség hagyja el férjét és máshoz megy, házasságot tör” (Mk 10,11-12). Jézus a Teremtés Könyvének szavait is hangsúlyozza, amelyben az szerepel, hogy a házastársak az esküvő után már nem két külön személy. Az intim és a testi-lelki kapcsolat miatt egy egységet alkotnak. Sőt, nem ők egyesültek a házasságban, hanem maga Isten kötötte össze őket, aki teremtette, és egymásnak teremtette a házastársakat azért, hogy egymást szeressék¹⁷. Mivel pedig Isten a házasságban a két felet ilyen mértékig

egybekötötte, alávaló megsértője az Isteni Törvénynek mindenki, aki az Isten által megerősített köteléket fel akarja bontani¹⁸.

A házasság felbonthatatlanságát megindokolva Jézus nagyon határozottan kijelentette: „Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét” (Mt 19,6). Amikor tehát a férfi és a nő Isten akaratából egy test lesznek, nincs ember, aki szét tudná őket választani¹⁹. A házasság intézményét Isten teremtette, Ő visel rá gondot és törődik vele. Az Isten a házastársaknak minden kegyelmet megad, amely szükségesek az elkövetkező felelősségteljes élethez. Ha mind a ketten Isten akaratára szerint igyekeznek cselekedni, családi életük a lelki fejlődés és a boldogság forrásává válik²⁰. Az ószövetségi házasság alapja a házastársak kölcsönös szeretete. Ennek köszönhetően alakulhattott ki a megszületett utódnemzedék helyes szemléletmódja. Példa erre a Pátriárkák családjai: Ábrahám, Izsák és Jákob családja.

Ezekben a családokban a fő helyet az apa töltötte be. Ő volt a ház feje, övé volt az áldás vagy az átok kiosztásának hatalma (Ter 9, 25-27), ő vezette a családot zarándoklatokra (1Sám 1,30), ő irányította a húsvéti szertartást (Kiv 12)²¹. A jó apa, a nemzeti és vallási hagyományok őrzője volt, és felelősnek érezte magát gyermekei lelkéért. A nő szerepe az ószövetségi házasságokban másodlagos, amelyet megmagyaráz a jelenség széles elterjedtsége a keleti népek körében. A nőnek a férfi segítőtársának kellett lennie. Ez a segítői szerep nagyon fontos volt, és elsődlegesen a gyermekek születését

¹⁴ J. Łach. Księgi Samuela. Poznań 1973, 399-406. old.

¹⁵ D. Rops. Życie codzienne w Palestynie w czasach Chrystusa. Poznań 1965, 184. old.

¹⁶ Vö. E. Przybyła. List rozwodowy w Prawie Mojżesza. [in:] „Życie i myśl” 26(1976), 56. old.

¹⁷ Skrzydlewski. Rodzina w zamyśle., 53-54. old.

¹⁸ M. Adinolfi. Będę jednym ciałem. [in:] Małżeństwo chrześcijańskie. M. Masini (szerk.) Warszawa 1973, 251-253. old.

¹⁹ Vö. W. Trilling. Stworzenie i upadek według Rdz 1-3. Warszawa, 1980, 91. old.

²⁰ W. Swierzawski. Sakramenty święte. Małżeństwo. Wrocław 1984, 20-21. old.

²¹ Skrzydlewski. Chrześcijańska wizja. 114-117. old.

és felnevelését jelentette. A nő méltósága azon alapult, hogy életet adott. Az asszonyok maguk is tudatában voltak az anyai hivatás jelentőségének, és arra törekedtek, hogy ez a vágyuk beteljesülhessen²². A gyermek születése az asszonyt rendkívül nagy örömmel töltötte el. Így például Izsákról eszünkbe juthat Sárának a fia születése felett érzett öröme (Ter 21,6-7), Ráhel pedig József születése után így fejezi ki szívből jövő kívánságát „az Úr adjon még egy fiút hozzá” (Ter 30,24).

Az, hogy az izraeli családoknak sok utódja legyen, minden zsidó kívánságának és vágyának örök eleme volt²³. A Teremtés Könyvében azt olvassuk, hogy mikor a férjhez adott Rebekka elhagyja atya házát, azt kívánják neki, hogy utódainak száma végtelen legyen (Ter 24,60). Ábrahám és Izsák ígéretet kapnak az Istentől arra, hogy anyyi utódjuk lesz, mint égen a csillag (Ter 15,5; 22,17;26.4), amely boldoggá teszi őket²⁴. Ennek megfelelően a családok a gyermektelenséget súlyos csapásként, sőt, Isten büntetéseként, vagy szégyenként élték meg (Ter 15,5; 22,17; 26,4). Ráhel fia születése után így szól: „Isten elvette gyalázatomat” (Ter 30,23), Keresztelő János anyja amikor áldott állapotba került, ezt mondta: „Ezt tette hát nekem az Úr (...) azokban a napokban, amikor rám tekintett, és ami az emberek előtt szégyenemre volt, attól megszabadított” (Lk 1,25)²⁵.

Az Ószövetség könyveiben számos tény árulkodik az utódnemzés jelentőségéről.

A gyermeket értékesnek tartották, hiszen mindenekelőtt a nemzet fizikai továbbélését látták benne. A Példabeszédek Könyve emlékeztet minket arra, hogy „Gyermekeinek gyermeke az öreg koronája...” (Péld 17,6), a 128. zsoltárban pedig a következő sorokat találjuk „...s mint hajtások az olajfát, gyermekeid úgy veszik körül asztalodat.” (Zsolt 128[127]3)²⁶. A zsidók jól emlékeztek arra, hogy Ábrahám nemzetségét és a választott népet egy gyermek születése mentette meg. Ebből a történelmi leckéből azt a magától értetődő következtetést vonták le, hogy a gyermek a nemzet gyökere, amely garantálja fennmaradását, folytonosságát és jövőjét. Természetes volt tehát a tisztelet a szárba szökkenő és megszülető emberi élet iránt. A gyermekeket Isten különös gonddal vette körül gyengeségük és természetes tökéletlenségük miatt. Amikor Hágár gyermekével kiűzetett a sivatagba, ahol a halál fenyegette, Isten csodát tett, hogy megmentse őket (Ter 21,14-21)²⁷. Isten már az anyai öltöben is gondot viselt Hágár gyermekére. Amikor az úrnője által üldözött állapotos szolgálólány, Hágár a sivatagba bujdosott, az Isten angyala azt tanácsolja neki, hogy térjen vissza, és így erre próbálja rábírni: „Nézd, fogantál, és egy fiút fogsz szülni (...) Isten meghallgatott szükségedben.” (Ter 16,11)²⁸. Jeremiást az Úr már születése előtt prófétául rendelte (Jer 1,5).

Isten, amellet, hogy gondot visel az anyai öltöben lévő gyermekekre, arra is felhívja a figyelmet, hogy az, aki valójában még meg

²² R. Krawczyk. Stary Testament. Biblia chrześcijańska dzisiaj. Siedlce 1985, 93-96. old.

²³ Vö. E. Ehrlich. Biblia o kobiecie. RBL 6(1975), 245-252. old.

²⁴ Filipiak. Problematyka społeczna., 159-160. old.

²⁵ A. Ohler. Macierzyństwo w Biblii. Kraków 1995 74. old.; Op. cit. Rops., 139. old.; Op. cit. Filipiak, 161-164. old.;

Op. cit. Ohler., 74. old.

²⁶ E. Wójcik. Rodzina katolicka. Kraków 1985, 5-11. old.

²⁷ J. Chmiel. Zadania rodziców w świetle Pisma świętego. RBL 30(1977), 214-216. old.; Vö. J. Homerski. Słowo Boże, a religijna formacja rodziny. RBL 33(1980), 316-318. old.

²⁸ K. Romaniuk. Małżeństwo i rodzina w Biblii. Kraków 1993, 34-38. old.

sem született, aki nem válaszol, nem nevet, már él és már egyéniség. A gyerekekről való gondoskodást, a helyes nevelés kötelességét, illetve a nemzeti és a vallási hagyományok ápolását mindkét szülőre rábízta. A szülők ébresztették fel a gyermekben a nemzeti és istenfélő szellemet valamint a haza jövője iránti elkötelezettséget. A gyermeknek tisztelnie kellett apját és anyját. Ha szüleit nem tisztelte illően, büntetések egész sorával kellett szembenéznie. A szülők felé való tiszteletadás kötelezettsége a Tízparancsolatban is kifejezésre kerül, ahol a következő szerepel: „Tiszteld apádat és anyádat, amint az Úr, a te Istened parancsolta neked, hogy hosszú életű légy, és jól menjen a sorod azon a földön, amelyet az Úr adott neked!” (MTörv 5,16). A parancsolat azt jelenti, hogy tisztelni kell az apát és az anyát, a tisztelet pedig valami több mint a szeretet, mert magába foglalja az engedelmességet, a törődést és a félelmet is²⁹. Ha a gyermeknek helyes viszonya a szüleihez, az kizárja a szülők megalázását, a velük való tiszteletlen beszédet, a szülők kigúnyolását, meglopását és bántalmazását. (MTörv 27,20; Sir 3,12; Kiv 21,17; Péld 20,20). Aki ugyanis megalázza szüleit, Istent is megalázza, és büntetést érdemel.

Az Evangélium lapjain fő helyet foglal el Mária és József házassága, amelyet Isten példaként állít minden házasság elé. Tagjainak kivételessége folytán a házasság nem tipikus. Mária nem átlagos anya úgy, ahogy Jézus sem átlagos Fiú. A legcsodálatosabb édesanya mindig részt vett Fia dolgaiban. Jelenléte azonban diszkrét volt, Mária ügyelt arra, hogy saját alakjával ne takarja el Fiát. Ezt a családi közösséget kell követni az imában, alázatban, szeretetben valamint Isten és az emberek szolgálatában³⁰.

A családi ház légköréről és a gyermekneveléséről az evangéliumok sajnos nem árulnak el semmit. Józsefen kívül (Mt 1,18-21) a család férfitagjai közül az evangéliumok Zakariást említik (Lk 1,5-7) és a tékozló fiú apját (Lk 15,11-32). Rendkívül sok evangéliumi szöveg szól az Isten atyai mivoltáról, amely esetben leggyakrabban az Atyaisten-Fiúisten kapcsolatáról van szó (Jn 10,30). Ez a különleges apai lét a forrása minden apaságnak, a földi, tisztán emberi apaságnak is, amelynek alapvető tulajdonságai: a szeretet és az életadás³¹.

A család célja, ahogy az Ószövetségben is, az utódnemzés volt. Erről árulkodik Zakariás és Erzsébet házasságának nagyon szemléletes esete is, akiknek sok éven keresztül csak az az egy vágyuk volt, hogy Isten megajándékozza őket utóddal. Bár maga a szülés fájdalomteli volt, minden anya erről a pillanatról álmodozott, átérvezve azt a hatalmas boldogságot, amelyet egy ember világra szülése jelent: „Az aszszony is szomorú, aki szül, mert elérkezett az órája. Amikor azonban megszületik a gyermeke, azon való örömben, hogy ember született a világra, nem gondol többé a gyötrelmeire.” (Jn 16,21)³².

A gyermek újszövetségi családban betöltött szerepéről a legtöbbit a Jézusra vonatkozó kijelentésekből tudjuk meg, aki gyermekként minden szülei iránti kötelezettségének eleget tett. Krisztus szemléletmódjában és tanításaiban is nagyon privilegizált helyet jelölt ki a gyermeknek a családon belül. Jézus azt mondta, hogy a gyermekeknek joguk van megkövetelni szüleiktől a jó példát. Mert nem az elméleti tanítások, hanem az élő példa teszi lehetővé, hogy kitartsanak a hitben, szeretetben és a szentté válásban.

²⁹ A. Deissler. Jam jest twój Bóg, który cię wyzwolił. Warszawa 1978, 52. old.

³⁰ J. Wójtowicz. Do sakramentu małżeństwa przez chrześcijańskie narzeczeństwo. Przemyśl 1987, 10-15. old.

³¹ Op. cit. Romaniuk. 34-38. old.

³² Ibid, 20-23. old.

Ezért Krisztus határozottan óva intett „Aki megbotránkoztat csak egyet is ezek közül a kicsik közül, akik hisznek bennem, jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakába és a tenger fenekére vetnék.” (Mt 18,6). A szülőknek kötelességük megfelelően nevelniük gyermeküket, és törekedniük arra, hogy a gyermek a jóra való spontán igyekvés légkörében növekedjen.

Az evangéliumi tanításban nem találunk túl sok adatot a keresztyén család életéről. Szent Pál apostol azonban sok figyelmet fordít a házasság és a család kérdéssére. Számos aprólékos útmutatást adott leveleiben, ahol többek között meghagyja: „Asszonyok, engedelmességedetek férjetekek...(Kol 3,18); Férfiak, szeressétek feleségeteket...” (Kol 3,19). Szent Pál azt szeretné tudatosítani, hogy a családban a szeretetnek, a kölcsönös megértésnek és a keresztyén ethosszal megegyező életnek kell uralkodnia³³.

Szent Pál szerint a gyermekek kötelességeihez hozzátartozik a szülőknek való engedelmisség: „Gyermekek, fogadjatok szót szüleiteknek mindenben, mert ez kedves az Úr szemében” (Kol 3,20). A gyermekek szülők iránti engedelmisségének az „Úrban való” engedelmisségnek kell lennie. Ennek a viszonynak az oka a természeti törvényben, azaz mindabban, ami igazságosnak van meghatározva, valamint a Tízparancsolatban kinyilvánított Isteni Törvényben rejlik. A gyermekek engedelmisségükkel fizetik meg a szülőktől kapott, az élethez szükséges dolgokért való gondoskodásért való hála adósságát.

Szent Pál megköveteli, hogy a szülők a gyermek korától függően különböző módszerekkel neveljék őt. A fiataloktól nem csak a szülők iránti engedelmisséget kö-

veteli meg, hanem arra figyelmezteti őket, hogy „...fegyelmezetten éljenek” (Tit 2,6). Az Apostol tanítása nagyon rövid: az ifjakat a fegyelemre és higgadtságra kell nevelni³⁴. A szülőknek, de különösen az apáknak mindenekelőtt arra kell törekedniük, hogy a családban béke uralkodjon, mivel ennek hiánya feszültté teszi a gyermekeket és hátráltatja vallásos nevelésüket. Az Efezusiakhoz írt levelében a következő ajánlást találjuk: „Apák, ne keserítsétek meg gyermekeiteket, hanem neveljétek őket fegyelemben az Úr útmutatása szerint”(Ef 6,4). Ennek a két ajánlásnak a kontextusában le kell vonnunk a következtetést, hogy a felelős szülői szeretet a gyermekekben engedelmisséget és fegyelmet alakít ki³⁵.

A nevelés jó hatásaira törekedvén a keresztyén szülőknek ügyelniük kell arra, hogy minden tevékenységükben jelen legyen az élő hit és az ima. Az apának és az anyának saját példájukkal kell megteremteniük az otthoni ima megfelelő légkörét. Az ő hozzáállásuk révén tanulja meg a gyermek az ima alatti helyes viselkedést és az ima gyakorlásához megfelelő környezet kialakítását.

A Timóteushoz írt első levélben több a férfiakhoz és a nőkhez intézett imával kapcsolatos útmutatást is találunk (1 Tm 2,8-15). Az Apostol azt kívánja, hogy mindenhol, ahova eljutott Krisztus Jó Híre, a férfi imádkozzon Istenhez. A szerző ihletetten hívja fel a figyelmet arra, hogy a férfinak legyen szíve harag és viszálykodás nélkül, hogy ne szennyezze be azt semmiféle bűnnel. Az asszonyoknak azonban Szent Pál az imában való kötelező részvételt írja elő. Eleget téve hivatásának az anya magának és gyermekeinek az Istennel való örök együttlétet biztosítja³⁶.

³³ A. Jankowski. Listy więziennie świętego Pawła. Poznań 1962, 295. old.

³⁴ A. Jankowski. Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu, 2. rész Poznań - Warszawa 1975, 1981. old.

³⁵ Op. cit. Wilk. 151. old.

³⁶ J. Stępień. Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Poznań – Warszawa 1979, 337. old.

Az Újszövetség szövegei alapján ki mondhatjuk, hogy a család az evangéliumi értékek által inspirált közösségként jelenik meg. Maga Krisztus szolgál az élet és cselekedetek mintájául a család minden tagja számára. Látható, hogy a család képe úgy az Ó- mint az Újszövetségben is a az emberi szíveket átformáló isteni szeretet erejét mutatja meg, amely a formális kötelékből valódi otthont teremt³⁷.

Összegezve a fenti gondolatokat, azt mondhatjuk, hogy a család a keresztény élet és az értékes ember első iskolája. Benne a gyermek kítartást, szeretetet és nagylelkű megbocsátást tanul. A szülőkön nyugszik az ifjú ember felnevelésének teljes felelősége, és ettől a felelősségtől egy intézmény sem tudja őket megszabadítani. Hogy ez a folyamat helyesen menjen végbe, a szülőknek figyelembe kell venniük a felelős szülőség alapvető aspektusait.

2. A FELELŐS SZÜLŐSÉG ALAPVETŐ ASPEKTUSAI

A szülőség a házastársaknak az életadásra irányuló fontos kötelessége³⁸. Az életadásra való alkalmasság a szülők Istentől kapott nagy ajándéka³⁹. Az új élet fogantatásakor a házastársaknak felelősen, tudatosan és jó szándékkal kell cselekedniük, mert csak az ilyen cselekvést nevezzük emberi cselekvésnek⁴⁰. Amikor a szülők életet adnak gyermeküknek, már a fogantatás első pillanatától felelősséggel tartoznak érte, és ebben a pillanatban lesz-

nek egy családdá⁴¹. Nem lehet szétválasztani egymástól a két valóságot: a házasság és a család valóságát⁴². A család a házasságból nő ki, tehát a házasság teljességéről a szülőség dönt, hiszen ez teszi lehetővé a házastársaknak azt, hogy átéljék azokat a tapasztalatokat, amelyek közelebb viszik őket egymáshoz⁴³.

Az életadás az egyik legfőbb szülői kötelesség. Ezt a feladatot a szülőknek emberi és keresztény felelősségük tudatában, Isten iránti tisztelettel és engedelmisséggel, a családi közösség javára kell elvégezniük. Az utódnemzés, amely Isten teremtményében való részvétel, a házasság koronája, az utódok pedig legértékesebb ajándékai⁴⁴. Az embernek, mint értelmes, szabad és szeretetre alkalmas lénynek, szabad és felelős módon kell életet adnia másoknak a házasságban, hogy az Evangéliumnak megfelelően éljen. A felelős szülőség a következőket tartalmazza: a család gyermekeinek számossága, az egyes fogantatások közötti szünetek célszerű meghatározása, valamint a terhesség szabályozásának módszerei. A felelős szülők annyi gyermeket hoznak a világra, amellyel kitöltik azt az életteret, amelyet Isten jelölt ki családjuknak⁴⁵. Tiszteletben kell tartaniuk az emberi természetet, az Isten iránti engedelmisséget, de kötelesek figyelembe venni az élethelyzetüket is, szem előtt tartva saját és a már megszületett gyermekek javát, anyagi és lelki körülményeiket. Számolniuk kell a család-

³⁷ A. Sikora. Rodzina w „tablicach domowych”. [in:] Biblia o rodzinie. G. Witaszek, (szerk.). Lublin 1995, 139-140. old.

³⁸ KKK nr. 2367.

³⁹ W. Szewczyk. Przygotowanie do małżeństwa. Warszawa 1993, 146. old.

⁴⁰ Vö.. HV nr 10.

⁴¹ W. Pomykało. Encyklopedia pedagogiczna. Warszawa 1993, 685. old.

⁴² K. Pośpiszył. Psychologia kobiety. Warszawa 1982, 145. old.

⁴³ K. Wojtyła. Rodzicielstwo a „*Communio Personarum*”. AK 396(1975), 17-18. old.

⁴⁴ H. Majkrzak. O godności małżeństwa katolickiego. Kraków 1997, 65-66. old.

⁴⁵ E. G. White. Chrześcijański dom. Warszawa 1973, 90. old.

di közösség, a társadalom és az Egyház javával. Mégis, mindig a saját lelkiismeretüknek kell irányítania őket⁴⁶.

A tudatos szülőség lényege nem csupán a gyermekek megléte, hanem a szülői funkcióknak való megfelelés, és a gyermek helyes fejlődésének biztosítása is. Értelem, akarat és egy bizonyos fokú tervezés nélkül ezt nem lehet megvalósítani. A szülőknek mindig ügyelniük kell gyermekeik jövőbeni javára⁴⁷. Mindig el kell azon gondolkodni, hogy jó lesz-e, ha növekszik a család, lesz-e elég ereje az anyának a következő gyermekekre is gondot viselni, képes lesz-e az apa megteremteni a megfelelő feltételeket a gyermek helyes fejlődéséhez⁴⁸.

A házastársak kötelesek tökéletesen ismerni saját és társuk szervezetét. Az Egyház a tanításaiban a terhességszabályozás természetes módjait ajánlja. Ez a házastársaktól vágyaik feletti uralkodást követel, „hogy a házaselet sajátos szeretetének megnyilvánulásai a helyes rendnek megfeleljenek” (HV nr. 21)⁴⁹.

Ami az Egyház által ajánlott terhességszabályozást illeti, a házastársaknak kötelességük az együttlét során tiszteletben tartani a természet biológiai törvényeit, amelyek a partnertől megfelelő fokú fizikai, pszichikai és társadalmi érettség követelmények⁵⁰.

A fizikai érettség a szervezet egy bizonyos biológiai fejlődési szintjének elérését

jelent, amely lehetővé teszi az apaságot valamint az anyaságot. A pszichikai érettség alatt értendő az érzelmi és az intellektuális érettség is, amely hozzájárul a jobb családtervezéshez és a kapcsolat következményeinek előrelátásához. A teljes érzelmi érettség dönt a tartós és mély érzelmek fennmaradásáról, és teszi lehetővé a szerelem, a vonzódás kimutatását, valamint hozzájárul a másokról való gondoskodáshoz⁵¹.

A felelős szülőség társadalmi aspektusa a lakhatási, gazdasági, nemzeti és demográfiai körülményekkel kapcsolatos. A családalapításra vágyó fiataloknak önállóaknak és függetleneknek kell lenniük a szülői családtól, tehát birtokában kell lenniük a szociális érettségnek, hogy családjuknak biztosítani tudják a létét⁵². A szülőség, amely a Teremtő szeretetével való együttműködést jelent, nem csak a fogamzás biológiai funkciójára és az utódszülésre korlátozódik, hanem az ember személyiségét megteremtő nevelést is magába foglalja. A gyermeknek joga van a növekedéshez: a testi, intellektuális, erkölcsi, társadalmi és vallási fejlődéshez. Isten, aki a szülőket megajándékozta a szülőség hatalmával, a gyermek első és legfontosabb nevelőivé teszi őket⁵³.

A gyermek nem jelenthet terhet az addig boldog házaspárra, hanem a házaspár örömének részévé kell válnia, akit szeretettel vesznek körül, aki érzi, hogy tartozik valakihez, és aki *biztonságban tud felnőni*⁵⁴.

⁴⁶ HV nr 21.

⁴⁷ Op. cit. Skrzydlewski, 176. old.

⁴⁸ J. Gulton. Rodzina i miłość. Warszawa 1973, 50. old.

⁴⁹ W. Fijałkowski. Wychowanie do odpowiedzialnego rodzicielstwa. [in:] Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej. F. Adamski, (szerk). Kraków 1982, 338. old.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ J. Śledzianowski. Ku małżeństwu w Chrystusowym Kościele. Kielce 1992, 227-229. old.

⁵² N. Martin. Odnova rodzin. Warszawa 1997, 57. old.

⁵³ E. Materski. Przygotowanie do miłości rodzicielskiej. [in:] Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie. E. Materski. (szerk). Sandomierz 1997, 148. old.

⁵⁴ E. Sujak. Rozważania o ludzkim rozwoju. Kraków 1987, 31-37. old.; Vö. A. Blaim. Biomedyczne podstawy rozwoju dziecka. Warszawa 1979, 87. old.

A gyermek megfogadásának pillanatától kezdve a vele való kapcsolat visszavonhatatlan. A szülői hivatás közös, bár megvalósítása a nő és a férfi esetében némileg eltér. Mászt jelent anyának lenni mint apának⁵⁵. A nő készenléte a házasságra a fogamzáshoz vezető szexuális aktus elfogadásától kezdődik. Ettől a pillanattól kezdve egész szervezete az anyaság felé irányul. A megtermékenyülés pillanatától kezdve el kell fogadnia a terhességet valamint saját szülői szerepét, és a gyermeket Isten nagy ajándékának kell tekintenie. Törődnie kell a saját és gyermeke egészségével: az orvosok gondos ellenőrzése alatt megismerkednie a szülés szakaszaival, és férjével együtt kell várakoznia a gyermek megszületésére⁵⁶.

Az új embernek születésétől kezdve szeretetben, nyugalomban és szentségben kell növekednie, nagyon fontos az anya érzelmi kontaktusa az újszülöttel. Az anya szeretete nem önmagáért való cél, és a lényege nem csak az anyaság öröme. Az anya szeretetének erejétől és mértékétől fog függni a gyermek későbbi érzelmi élete. A gyermek lelkére gyakorolt hatása egészen a felnőtté válásig tart⁵⁷.

A szeretetet az anyaság legfontosabb eleme, de nem az egyetlen. Az anyának következetesen kell cselekednie, határozottnak kell lennie, és bizonyos mértékig tekintélyt sugárzóznak is, amely nincs ellentétben a szeretettel. Ez az érzés spontán, ugyanak-

kor bölcs is, amelyet áthat az értelem is. A gyermek ekkor érzi azt, hogy megértik, és olyanok fogadják el, amilyen⁵⁸. Az anya helyes szeretete a gyermeket önállóságra, érett döntések meghozatalára, a saját családjáért való felelősségre, és a mások javára való cselekvésre neveli. Az anyától érkező fizikai impulzusok az utód helyes fejlődésének legfontosabb tényezői⁵⁹. Az édesanya képe és ennek pozitív vagy negatív töltete az első évek alatt alakul ki, és lesz olyan alapvető tényező, amely biztosítja a gyermek lelkiállapotának és egyensúlyának megfelelő fejlődését⁶⁰. A dédelgetés és a fizikai gyengédség hiánya ugyanakkor bizonyos változásokat idézhet elő a gyermek lelkében. A biztonságérzet ingadozásai és a gyakori félelmek visszafordíthatatlan deformációt eredményezhetnek a gyermek személyiségének fejlődésében⁶¹.

Ez azt eredményezi, hogy a későbbiekben a felnőtt a valóság bármilyen megnyilvánulását a saját személye ellen irányuló veszélynek fogja felfogni. A gyermeknek tehát állandó gondoskodásra van szüksége, és akkor fejlődik megfelelően, ha érzi a szeretetet, a biztonságot. A későbbiekben nem fogja veszélyeztetni sem a depresszió, sem a bizalomhiány vagy bármilyen más deviáció. Biztonságban érzi magát, és megtanul szeretni⁶². Bár másoktól segítséget vár, aktívan is javukra tud tenni. Az igazi édesanya tudja, hogy a gyermeket

⁵⁵ W. Póltawska. *Przygotowanie do małżeństwa*. Kraków 1993, 110-118. old.

⁵⁶ M. Wolicki. *Rola matki i ojca w rodzinie*. *Przemyśl* 1984, 20. old.; *Vö. S. Olejnik. W odpowiedzi na dar i powołanie Boże*. Warszawa 1979, 30-31. old.

⁵⁷ K. Ostrowska. *Potrzeba więzi z rodzicami*, [in:] *Przygotowanie do życia*, 215. old.

⁵⁸ J. Rembowski. *Rodzina w świetle psychologii*. Warszawa 1986, 39-41. old.

⁵⁹ *Ibid.* 45-46. old.

⁶⁰ S. Styra. *Znaczenie wychowawcze w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka*, w: *Wychowanie w rodzinie*, 119. old.

⁶¹ M. Zdańska-Brincken. *Wychowanie w poczuciu bezpieczeństwa*, [in:] *Nasze dziecko*. J. Kopczyńska-Sitowska. (szerk). Warszawa 1988, 280. old.

⁶² B. Klaus. *Dziecko w rodzinie - zasady katolickiego wychowania*, [in:] *Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę*. W. Szewczyk, (szerk). Warszawa 1992, 255. old.

nem magának szüli, hanem azért, hogy az később el tudjon szakadni, és valóra tudja váltani életterveit⁶³.

Az anya belülről teremti meg a családi közösséget, maga köré gyűjtve a háziakat, meleg, jóságos, életvidám, szeretettel, megértő és gondoskodó légkört teremtve számukra. A családi élet belső egységének megteremtésében az édesanya a leg meghatározóbb tényező, ő a legerősebb kötőanyag, aki a családot egybekovácsozza. Alapvetően ő a szervező, aki gondot visel a családi tűzhelyre⁶⁴.

A gyermek életének első pillanatától fontos az édesapa szerepe is, akinek szintén törekednie kell a gyermekkel való szoros kapcsolatra, valamint felé mély és stabil érzéseket kell mutatnia, amely a gyermek értelme és szíve helyes fejlődésének megkerülhetetlen feltétele⁶⁵. Az apa jelenléte nem csak szükséges és fontos, hanem pótolhatatlan is, mert ez teszi lehetővé, hogy a gyermek személyisége teljes mértékben kialakuljon, hiszen az anya nincs birtokában azon személyiségegyeknek, amelyeknek az apa⁶⁶. A fiúgyermek az apjával való érintkezés során tanulja meg a férfias viselkedést, és azonosul saját nemével, a lánygyermek pedig általa alakítja ki viszonyát az ellenkező nemmel⁶⁷.

Az apáknak mindig férfiasnak, szeretetteljesnek, és segítőkésznek kell lenniük, akik bekapcsolódnak a gyermekek mindennapos gondozásába is⁶⁸. A férfiak férfi mivoltukat hozzák a családba, a nők

pedig nőiességüket, ezért veszik a férfiak a térdükre a gyermekeket, hogy játsszának velük, a nők pedig ezért pátyolgatják őket⁶⁹. Az anyai szeretetben megtalálhatók a biztonság és a másokkal kialakított mély kapcsolatok elemei is, az apai szeretet azonban a társadalmi érettség felé egyengeti az utat⁷⁰. A játék és más együttes tevékenységek során az apa ösztönzi a gyermek érdeklődési körének és ízlésének fejlődését, stimulálja felfedezőképességét, szélesíti a képzelet és a gondolkodás horizontjait. Információkat ad a világról, az emberekről és az életről. Az apa a családot inkább kívülről teremti meg, a családi életnek külső kereteket, bizonyos élet és viselkedésnormákat ad. Ő határozza meg a kötelezettségeket, az elvégzendő feladatokat, jelöli ki a közös jót, és alakítja a családi élet ritmusát. Ő a családon kívüli élettel való kapocs, a családot ő képviseli kifelé, biztosítja a család létét és fennmaradását, azaz fenntartó és érzelmi-lelki funkciókat tölt be⁷¹.

Az apai és anyai hivatás megvalósítása hosszú folyamat, amelyben vannak könnyű és nehéz szakaszok is, örömteli és aggályokkal terhes korszakok. A szülők azért vannak, hogy a gyermekeknek megadják a lehetőséget arra, hogy megállják a helyüket a világban, hogy önállóságra, felelősségre, és más emberekkel való pozitív kapcsolatok kialakítására neveljék őket, mert a szülői küldetés a gyermek elfogadása és a fejlődésére való lehetőség megadása. A földi szülők gondoskodása, irányítása és szolgálata

⁶³ S. Glaz. Rodzina. Kraków 1996, 82-87. old.

⁶⁴ Vö. M. Braun-Gałkowska. Miłość aktywna. Warszawa 1980, 19. old.

⁶⁵ J. A. Pielkova. Rodzicielskie troski. Warszawa 1988, 46-47. old.

⁶⁶ Pośpiszyl. O miłości ojcowskiej. Warszawa 1989, 51. old.

⁶⁷ Vö. J. Witczak. Ojcostwo bez tajemnic. Warszawa 1986, 16. old.

⁶⁸ Vö. K. Wigura. Szkoła uczuć. Warszawa 1987, 25. old.

⁶⁹ Pośpiszyl. Ojciec a rozwój dziecka. Warszawa 1980, 138. old.

⁷⁰ Vö. U. Bronfenbrenner. Czynniki społeczne w rozwoju osobowości, [in:] Psychologia wychowania 1(1990), 23. old.

⁷¹ Glaz. Rodzina a jednostka. Kraków 1998, 59-61. old.

által kell a gyermekeknek elérniük a teljes emberséget, amelynek mértéke, mutatója és mintája maga Jézus Krisztus. Nélküle nem lenne senki sem boldog, a szülők és a társadalom sem érnék el céljaikat.⁷²

Az egyén számára a család az alapkö-zösség, amelynek tagjai közeli kapcsolatban maradnak egymással, és kölcsönösen együttműködnek. A család feladata a gyermek minden anyagi, biológiai, pszichológiai és lelki szükségletének kielégítése. A gyermek nagy felelősség a szülő számára⁷³. Tanítani kell őt, szeretni, megvédeni, bizonyos fokú szabadságot hagyni neki, a gyermek a szülők számára nagy fejlődési lehetőség⁷⁴. A felelős nevelés láthatatlanul megy végbe, a gyermek és az érett, értékes felnőtt közötti kapcsolaton keresztül. Ezért nagyon fontos a szülői tekintély, mert a szavak tanítanak, a példa meg magával húz⁷⁵.

A felelős szülőség fontos feladata a család minden tagját összekötő erős érzelmi kötelékek kialakítása. A családon belüli, a családi közösség minden tagjának ügyei iránti élénk érdeklődés megteremtése, a gyermek jogainak tiszteletben tartása, sőt, a gyermek életkorának megfelelő értelmére való hivatkozás is⁷⁶.

A fenti gondolatokat összefoglalva kijelenthetjük, hogy a szülők közötti kapcsolat alkotja a családi élet alapját, a családi otthon szerető és nevelő légkörét. Hogy ez a kötélek megfelelő legyen, a szülőknek tudniuk kell, mi személyes szülői szerepük. Olyan szerepekről van szó, amelyekben pótolhatatlanok,

és amelyek a családba számos értékes és speciális pluszt hoznak. Ahogy az édesanya, úgy az édesapa családi szerepe is magába foglal számos a gondoskodó-nevelő feladataikra épülő funkciót, amelyek felelős szülőségukről adnak tanúbizonyságot. A felelős szülőség a szülők érettségének mértéke, amely meghatározza az embernek helyes viselkedését. A család, a házasság és a felelős szülőség olyan témák, amelyek nagy visszhangot kaptak lelték az Egyház tanításaiban⁷⁷.

3. A KERESZTÉNY CSALÁD AZ EGYHÁZ TANÍTÁSAIBAN

A családi közösség számos tudományos kutatás tárgya. A különféle tudományágak (pl: pszichológia és szociológia), amelyek eltérő tudományos módszereket alkalmaznak, más és más nézőpontból világítják meg. Különleges érdeklődés övezi azonban a családot az Egyházban. Az Egyház, amely tudatában van annak, hogy a család az egyik legértékesebb emberi jó, arra törekszik, hogy tanítását eljuttassa hozzá, és segítsen azoknak, akik ismervén a család értékét, hűségesnek próbálnak maradni hozzá. Az Egyház családdal foglalkozó teljes tanítása az isteni kinyilatkoztatáson alapszik⁷⁸.

Az egyház családot övezi érdeklődéséről számos kijelentés és dokumentum tanusodik, többek között enciklikák és pápai buzdítások XII. Leó „*Arcanum divinae sapientiae*”-jétől kezdve, XI. Piusz „*Casti Connubv*” és VI. Pál „*Humanae vitae*”-jén keresztül egészen II. János Pál „*Familiaris consortio*”-jáig⁷⁹.

⁷² Póltawska. Prawidłowy start. Kraków 1978, 70-71. old.; Vö. Op. cit. Braun-Gałkowska, 19-20. old.

⁷³ S. Kunowski. Podstawy współczesnej pedagogiki. Warszawa 1993, 165. old.

⁷⁴ J. Stimpfle. Elementarz rodziny katolickiej. Opole 1985, 70-72. old.; Vö. S. Olejnik. Teologia moralna. Kraków 1993, 23. old.

⁷⁵ Op. cit. Braun-Gałkowska, 61-63. old.

⁷⁶ H. Muszyński. Rodzina, moralność, wychowanie. Warszawa 1971, 171-175. old.

⁷⁷ M. Słowik. Rodzina wspólnotą religijną - moralną. Niepokalanów 1997, 9. old.

⁷⁸ Murawski. Teologia., 7. old.

⁷⁹ Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II. Kraków 1990, 5. old.

A II. Vatikáni Zsinattól kezdve az egymást követő pápák a családi élet fontos szerepére hívják fel a figyelmet. A II. Vatikáni Zsinat a családot a társadalom élő sejtjeként, a generációk találkozásaként, családi Egyházként, az apostoli előkészítés tereként, az első szemináriumként és a hivatás kovácsműhelyeként határozta meg. A házasságról és a családról szóló tanítás, amely a Zsinat által kidolgozott dokumentumokban került „elvetésre”, sok inspirációt és anyagot adott a teológusoknak a házasság és a család teológiai alapjainak keresésére., valamint az egész Egyházban nagy érdeklődést keltett a fenti témák iránt⁸⁰. A II. Vatikáni Zsinat után az Egyház tanításának jó néhány házasságra és családra vonatkozó irata jelent meg. Érdemes megemlíteni többek között az Egyházzól szóló „*Lumen gentium*” dogmatikus alapokmányt, a „*Gaudium et spes*” kezdetű a modern világban levő Egyházzól szóló lelkipásztori alkotmányt, az „*Apostolicam actuositatem*” kezdetű a világi apostolkodásról szóló dekrétumot, és a „*Gravissimum educationis*” kezdetű a keresztény nevelésről szóló deklarációt. A fenti zsinati iratok a családról mint „*családi Egyházzól*” (LG 11) és az „*Egyház házi szentélyéről*” (AA 11) beszélnek⁸¹.

A II. Vatikáni Zsinat tanítása bemutatja a házasságban való szexuális együttlét értékét, pozitívan viszonyul a felelős szülőség kérdéseire, kiemeli a nők társadalmi előmenetelhez való jogait, a házasságra és a családra perszonalisztikus szempontból tekint, és hangsúlyozza a szeretet kérdését⁸². Az utódnemzést és a szeretetet mint egyenrangú célokat határozza meg. Kü-

lönös figyelmet fordít a házastársak és a gyermek, valamint a házastársak egymás közötti viszonyára. Az utódnemzés és a gyermeknek adott szeretet mindegyik fél személyiségfejlődésére hatással van, és új elemekkel gazdagítja a házastársi köteleket. A II. Vatikáni Zsinat a házasságot és a családot az „élet és a szeretet közösségének” (GS 48) nevezi, amely a szent kegyelemben levő természetfeletti szeretet által gazdagodik; „Krisztus megváltó ereje és az Egyház üdvözítő tevékenysége irányítja és gazdagítja” (GS 48, LG 7,41).

A II. Vatikáni Zsinat tanácskozásainak során a gyermeknevelés kérdéseivel is foglalkozott. Ez a kérdéskör a Zsinat által kiadott „*Deklaráció a keresztény nevelésről*” című iratban szerepel. Ebben azt találjuk, hogy a gyermeküknek életet adó szülőknek a lehető legnagyobb kötelességük utódaik felnevelése. Az első és a legfőbb nevelőkké kell válniuk. A szülői nevelésnek akkora a szerepe, hogy ennek esetleges hiánya esetén nehéz bármi mással is helyettesíteni.

Egy másik zsinati dokumentum, a „*Lelkipásztori konstitúció az Egyházzól a mai világban*” azt hangsúlyozza, hogy „A gyermek a házasság legnagyobb ajándéka, és a szülők számára a legnagyobb kincs” (GS 50). Az említett konstitúcióban a továbbiakban arról is meggyőződhetünk, hogy „A gyermekek mint a család eleven tagjai a maguk módján hozzájárulnak a szülők megszentelődéséhez.” (GS 48)⁸³. A szülőkre tartozik a megfelelő családi légkör kialakítása, amelyet átsző a szeretet, az Isten és az emberek tisztelete. A családnak a társadalmi erények iskolájává kell válnia.

⁸⁰ Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego. Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej. Kraków 1993, 361. old.

⁸¹ J. Bagrowicz. Wychowanie do życia w rodzinie w świetle najnowszych dokumentów Nauczycielskiego Urzędu Kościoła. AK 112(1989), 221. old.

⁸² Vö. Bagrowicz. Katecheza, wobec problemu małżeństwa i rodziny. AK 83(1974), 423-425. old.

⁸³ GE; Vö. LG 11;35.

A keresztény családokban a gyermekeket Isten megismerése hitének és tiszteletének, valamint a családtagok iránti szeretet alapján kell tanítani a legkorábbi évektől kezdve. „A hitvestársak (...) gyermekeik (...) üdvösségére a kegyelem munkatársai és a hit tanúi.” (AA 11)⁸⁴. Különösen fontos irat, VI. Pál pápának a házasság és a család modern világban betöltött szerepét tárgyaló enciklikája, a „*Humanae vitae*”. A pápa ebben a házasság stabilitásának növelésére és szentségének védelmére hív fel, hogy az minél nagyobb emberi és keresztény érettséget érhessen el⁸⁵.

VI. Pál pápa nagy helyet szentel a terhességszabályozás kérdésének az emberi méltóság és az egész emberiség javának nevében. A házastársaknak el kell ismerniük, és értékelniük kell az élet igazi értékeit, uralkodniuk kell magukon és vágyaikon (időszakos aszkézis), hogy teljességben kialakítsák személyiségüket és lelki értékekkel gazdagodjanak. Ez hozzájárul az általános harmóniához, és segít más nehézségek legyőzésében, tiszteletet és törődést ébreszt a házastárs iránt, elvezet a valódi szeretethez és megerősíti a felelősségérzetet⁸⁶.

VI. Pál pápa felhívja a figyelmet a szexualitás közvetítésének olyan formáira is, amelyek felszítják az érzéseket és növelik erkölcsök bomlását. Ilyen például a pornográfia és az szemérmetlen látványosságok minden változata. Nem szabad a családi közösségben bevezetni semmilyen olyan

gyakorlatot, amely ellentétes a természeti és isteni törvénnyel⁸⁷. VI. Pál pápa különleges szerepet tulajdonít a tudomány embereinek, akiknek joguk és kötelességük kidolgozni a terhességszabályozás erkölcsileg helyes módszerét, amely a termékenység természetes ritmusának tiszteletben tartásán alapszik, ugyanis nem lehet ellentét az egyfelől az élet átadására másfelől pedig az igazi házastársi szerelem ápolására vonatkozó isteni törvények között. A születendő emberi élet méltóságára és a tiszteletére vonatkozó kérdéseket a Hittudományi Kongregáció is tárgyalja, amely irataiban arra hív fel, hogy a családban és a társadalomban elismerésre kerüljön az életet és szeretetet megillető tisztelet. Meg kell említeni, hogy a Hittudományi Kongregáció iratai a szexuális erkölcsiség alapjait adó természeti törvény megingathatatlan elveit hangsúlyozzák, „hiszen a szexuális etika összefüggésben van az emberi és a keresztény élet bizonyos alapvető értékeivel”⁸⁸.

Az Egyház családról való tanításához nagy hozzájárulást jelentett az 1980-es Püspöki Szinódus, amely nagyrészt a család modern világban való feladatainak szentelt figyelmet. A tanácskozás alatt kidolgozták többek között a keresztény család feladatait, amelyekhez a következők tartoznak: emberek közösségének képzése, az élet szolgálata, részvétel a társadalom fejlődésében, részvétel az Egyház életében és küldetésében⁸⁹.

⁸⁴ Ibid. Vö. V Pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny. Sandomierz 1997, 78-79. old.

⁸⁵ Paweł VI. Encyklika „*Humanae vitae*”. Szczecin 1986 15. old.

⁸⁶ Op. cit. Paweł VI., 11. old..

⁸⁷ Ibid, 12, old; Vö. LG 51.

⁸⁸ Kongregacja Nauki Wiary. *Donum vitae*. Wrocław 1994, 7. old.; Vö. Kongregacja Nauki Wiary. Deklaracja o przerywaniu ciąży. Wrocław 1993, 5. old.

⁸⁹ Kongregacja Nauki Wiary. Deklaracja *Persona Humana*. Wrocław 1993, 2-6. old.; Vö. W. Góralski. Zagrożenia małżeństwa i rodziny w świetle dokumentów roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego, [in:] Program duszpasterski., 384. old.; A. Liskowacka. Rodzina chrześcijańska w życiu i postannictwie Kościoła w świetle *Familiaris consortio*. [in:] Program duszpasterski., 288. old.

Az Egyház családról szóló jelenlegi tanításának szintézisét II. János Pál „*Familiaris consortio*” kezdetű pápai buzdítása adja, amely az 1980-as Püspöki Szinódus, a II. Vatikáni Zsinat tanításának és VI. Pál „*Humanae vitae*” enciklikájának eredeti összegzése⁹⁰. A „*Familiaris consortio*” az addigi nevelési doktrínákat használja fel, és felöleli az Egyház neveléssel kapcsolatos tanításának kérdéseit. Megnevezi az öt legfontosabb kérdést: az emberi jogát a neveléshez, a nevelés tisztán emberi fogalmát, a keresztény nevelést, a szülők jogát és kötelességét a gyermekek nevelésére, az Egyház által javasolt nevelési eszközöket⁹¹. A pápai buzdítás szerint minden ember elidegeníthetetlen joga a nevelés révén történő növekedés és a személyes fejlődés.

II. János Pál különösen kiemeli azt a hozzáadott értéket, amelyet a család szerkezetébe a gyermek hoz be, de ezt a hozzájárulást a gyermek nevelésének elfogadásától teszi függővé - „Elsősorban a keresztények között, s főleg a keresztény családokban kell megmutatkoznia annak, hogy minden egyes világra jövő gyermeket elfogadják, szeretnek, megbecsülnek, egységes testi és lelki nevelésben részesítenek és minden tekintetben törődnek vele. „(FC 26). A fenti dokumentum azt az üzenetet hordozza, hogy minden gyermekben a családi egység különleges jelét, az apaság és az anyaság szintézisét lássuk.

II. János Pál szerint a keresztény nevelés lényege az, hogy a gyermek növekedéséről úgy gondoskodjunk, hogy az „Isten gyermeke, Krisztus testvére, a Szentlélek temp-

loma s az Egyház tagja”(FC 39). A keresztény nevelésnek e nemes feladatai Krisztus mindennapi követése és az erkölcsös viselkedés példája nyomán valósulnak meg. A pápa szerint a szülők nevelésre való joga és kötelessége azért lényeges, mert a szülők és a gyermekek közötti szeretetkapcsolatra épül (FC 36). A nevelési eszközök közül kiemeli a családtagok közösségének megteremtését, a családi hittanítást és az imádságot, a szentségekhez való járulást, különféle nevelő intézményekkel való együttműködést, valamint családok egymással való együttműködését⁹². II. János Pál azt is felismeri, hogy „Az Államnak és az Egyháznak minden módon támogatniuk kell a családokat”(FC 40). Néhány teológus azt állítja, hogy a „*Familiaris consortio*” időbeli cezurát jelent a Katolikus Egyháznak a családra vonatkozó tanításának fejlődésében. Fontos kiegészítője ennek a dokumentumnak a 1983-as „*Családjogi Charta*”, amely az Egyház családi iránti törődésének szép bizonyítéka⁹³. A „*Családjogi Charta*” a családhoz, mint az emberi élet alapvető intézményéhez kapcsolódó jogok gyűjteménye. A Charta célja a családot megillető alapvető jogok bemutatása a modern keresztényeknek és nem keresztényeknek.

A Charta a családokhoz is szól, tudatosítva bennük pótolhatatlan szerepüket és gyermekneveléshez való jogukat, hiszen kimondja, „Minthogy a szülők adtak életet gyermekeiknek, eredeti, elsődleges és elidegeníthetetlen joguk azok nevelése; ezért el kell ismerni őket, mint gyermekeik elsődleges és legfőbb nevelőit⁹⁴. A Családjogi

⁹⁰ Vö. Ibid 299. old.; Op. cit. Murawski, 8. old

⁹¹ J. Korycki-Sac. *Familiaris consortio* w kontekście Deklaracji o Wychowaniu Chrześcijańskim. [in:] AK 103(1984), 75.old.; Vö. FC 36.

⁹² Op. cit. Liskowacka, 295-296. old.; Vö. Cz. Drązek. Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II. Kraków 1990, 129. old.; Vö. FC 29; FC 60.C31.

⁹³ Op. cit. Murawski, 8. old.

⁹⁴ Op. cit. Siedzianowski, 306-315. old.

Charta tudatosítja, hogy” A házastársak elidegeníthetetlen joga, hogy eldöntsék, milyen időközönként hány gyermeket kívánnak világra hozni, figyelembe véve egymás, a gyermekek, a család a társadalom iránti kötelességeiket, az értékek helyes rangsora szerint, az objektív erkölcsi törvény értelmében, amely kizárja a fogamzásgátlók, a sterilizáció és az abortusz alkalmazását”⁹⁵.

A II. János Pál szerdai általános audienciáin tartott beszédeinek alkalmával sokszor beszél a család kérdéseiről. Ezekben a beszédekben a családokat, szeretetet, ragaszkodást, a házastársaknak Isten terve és Jézus tanítása szerinti az ellentétes nemeknek megfelelő egymással való kiegészülését veszélyeztető világról találunk bibliai és teológiai szempontból megvilágított sokoldalú gondolatokat⁹⁶. A világ országaiba történő zarándoklatai során a Szentatya legalább egy tanítását a családnak szenteli. Időt fordít arra, hogy családokkal, gyermekekkel és fiatalokkal találkozzon. Lenyűgöző példája ez az élő és autentikus katekizisnek, amely lelkesedést ébreszt, és érdeklődést kelt az erkölcsi, vallási és transzcendens értékek iránt. Azt mondhatjuk, hogy II. János Pál magisztériuma a pedagógia, a nevelő apostoliság és az evangelizáció⁹⁷.

II. János Pál tanításával a házasság és család kérdéskörének új és mélyebb teológiai-doktrinális és pasztorális szintézist adott. Megkapta a „Családok pápája” előnevet is. Az ENSZ által 1994-ben a Család Évének meghirdetett év kapcsán II. János Pál kibocsátotta a „Levél a családoknak” című

iratát, amelyben kimondja, hogy a család a jó és rossz, az élet és a halál, a szeretet és a szeretettel ellenkező dolgok ütközőpontjában áll⁹⁸. A család azt a feladatot kapta, hogy elsősorban a jó erőinek felszabadításáért harcoljon, minek forrása Krisztusban van. Ezt az erőfeszítést minden egyes családnak magáévá kell tennie, hogy a család Isten ereje legyen⁹⁹.

A „Levél a családokhoz” tudatosítja bennünk, hogy milyen nagy ajándék a család. II. János Pál arra buzdít minket, hogy mindannyian kövessük azt, aki az „Út, az Igazság és az Élet” (Jn 14,6), hogy a Názáreti lelkületével tudjunk járni, hogy elmélyítsük a polgári és egyházi küldetésünk tudatosságát Isten igéjének hallgatásával, az imádsággal és a testvéri életközösséggel. A levél felhívás arra a szép szeretetre is, amely egyedülként tud csak valódi örömet adni nem csak a földön, hanem az örök életben is¹⁰⁰. II. János Pál tanítása szerint az embernek nincs más útja, csak az, amely a családon keresztül vezet. Ezért a családot az ember alapvető javai között kell említeni, hogy a világunk még emberibb legyen¹⁰¹.

A fentiekből tökéletesen látszik, hogy az Egyház nagy helyet szentel a keresztény családnak dokumentumaiban. Arra tanítja a szülőket, hogy miként váljanak gyermekeik számára mintává és példává. Az Egyház tanításából sokat meríthetnek a az Isten által adott gyermekük iránti felelősségre törekvő szülők.

Az Egyház iratainak fényében a családokat érintő eddigi elmékedéseket összegezve

⁹⁵ Małżeństwo i rodzina w wybranych dokumentach Kościoła i publikacjach Karta Praw Rodziny, [in:] Duszpasterstwo małżeństw i rodzin 1993/94. Katowice 1993, 259-261. old.

⁹⁶ R. Rybicki. Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II. [in:] Chrześcijanin w świecie. 117(1983), 98. old.

⁹⁷ K. Majdański. Synod Biskupów 1980, AK 4(1981), 71. old.

⁹⁸ Jan Paweł II. List do Rodzin. Watykan 1994, 98-99. old.

⁹⁹ Ibid, 99. old.

¹⁰⁰ W. Póltawska. Na kanwie „Listu do Rodzin”. Kraków 1995, 124. old.

¹⁰¹ Jan Paweł II. Rodzino co mówisz o sobie. Kraków 1995, 14-15. old.

ki kell jelentenünk, hogy a család a társadalom életében a legfőbb helyet foglalja el. Ez a kijelentés visszhangzik a Szentírás oldalain is. Hasonló álláspontot fogad el számos tudomány, többek között a pszichológia és pedagógia is, amelyek ugyan a gyermek fejlődési szakaszainak megfelelő helyes nevelést tanítják. Így a következő fejezetben a gyermek egymást követő kiskolás korú fejlődési szakaszait tekintjük át.

4. A SZÜLŐK PEDAGÓGIÁJA A GYERMEK VALLÁSOS-ERKÖLCSI NEVELÉSÉBEN

A keresztény nevelés az egész ember harmonikus fejlesztése, teljes és megfelelő felkészülés a múlandó és az örök életre. Ennek az isteni törvényeken kell alapulnia, az Ő bölcsességének szellemében, hiszen Tőle származik a megismerés és az értelem¹⁰². A keresztény nevelés egyik fő eleme a vallási-erkölcsi nevelés. Az erkölcsiség minden társadalom, minden csoport, minden egyén alapköve. Az erkölcsiség két alapvető jelzője a jónak és a normának – az emberi cselekvés két alapelveinek – a fogalma.

A család elsődleges nevelési környezetként valósítja meg a gyermekek első vallási-erkölcsi nevelését a családtagok jó példáján és ezek követésén keresztül. Hiszen a gyermekek a családban találkoznak szokásokkal, beidegződésekkel és viselkedési mintákkal valamint a jó és a rossz fogalmával¹⁰³. A vallásos-erkölcsi nevelés alapja a szeretet, amelynek forrását Krisztusban találjuk meg, az Ő keresztihalig vezető szeretetében. A vallási-erkölcsi nevelés nem egy az általános neveléstől elkülönülő rendszert jelent,

hanem az ember viselkedésében megnyilvánuló egyéni beállítottságot¹⁰⁴.

„Az erkölcsben található minden ember nagyságának helyes mértéke, amely által legbensőbb saját történelmét írja”. Ezekkel a szavakkal fogta meg K. Wojtyła az ember erkölcsi lényegét. A vallásos-erkölcsi nevelés a nevelés egyik legnehezebb folyamata. Főként a szülőkön nyugszik, és megfelelő viselkedést, helyes pedagógiai munkát valamit a vallásos életről szóló tanúságtételt követel meg tőlük. A jelen fejezetben a szerző a vallásos-erkölcsi nevelés fent említett tényezőit határozza meg¹⁰⁵.

A gyermek keresztény szemléletmódjának a szülők általi kialakulásában nagy szerepet játszik a nevelélmélet. A jelen munka szerzője alkalmazni fogja a pedagógia szót, amely szorosan kapcsolódik az előzőhöz. A nevelés elméletétől eltérően, a pedagógia a nevelési gyakorlata, azaz a pedagógia a nevelés elmélete a gyakorlatban, a tanítás és a nevelés szinonimája¹⁰⁶.

A nevelélmélet minden olyan nevelési jelenséget vizsgál, amely egyformán vonatkozik a gyermekekre, fiatalokra és felnőttekre. Mivel a keresztény nevelés az általános nevelés egyik eleme, a következő bekezdések a keresztény nevelélméletre is vonatkozni fognak. A keresztény nevelélmélet célja a harmonikus keresztény életre való nevelés, az örök életre való felkészítés. A keresztény nevelélmélet figyelembe veszi az ember istengyermekségéből fakadó különleges értékét, hangsúlyozza a transzcendens tényezőik nevelési jelentőségét. A keresztény nevelélmélet egyik része az evangéliumi alapokon és univerzális

¹⁰² White. Wychowanie. Warszawa 1992, 5. old.

¹⁰³ H. Sarzyński. Wychowanie w rodzinie. Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1978, 27. old.; Vö. Wolicki. Wychowanie religijne i moralne dziecka w rodzinie. Przemyśl 1989, 10. old.

¹⁰⁴ R. Rybicki. Wprowadzenie do pedagogiki chrześcijańskiej. Częstochowa 1997, 9. old.

¹⁰⁵ J. A. Beno. Pedagogika. Warszawa 1996, 8. old.

¹⁰⁶ Op. cit. Kunowski, 24. old.

értékeken nyugvó hitoktatás. A keresztény nevelélmélet a nevelteket a spontán értékelés útjára vezeti, arra, hogy kényszer nélkül készek legyenek a legmagasabb evangéliumi értékek elsajátítására. A vallásos nevelésnek az édesanya térdén kell kezdődnie, a szívében¹⁰⁷. Az élet első szakaszában a gyermek megfigyeli környezete viselkedését, és felfogja az őt körbevevő vallásos élet jelenségeit, bár még nem beszél. A keresztény élet egészét a gyermek akkor érti meg, ha az összes családtag részt vesz az Egyház életében¹⁰⁸. Ahhoz, hogy a gyermek vallásos szemlélete megfelelően alakuljon, a család bevezeti őt az Egyházba, a szent liturgiába, az egyházi év liturgiájába, az egyházi és családi ünnepekbe. Az Egyház Isten szaván keresztül lesz valósággá, amit tehát megfelelő módon kell bemutatni a gyermeknek. Ezt a célt szolgálhatják a bibliai elbeszélések, hogy a gyermek elsajátíthassa Isten derűs és vidám arcát¹⁰⁹. A gyermek vallásos életbe való bevezetésének fontos eleme az imádság. Kezdetben a gyermeket rövid imákra kell tanítani, amelyeket felfog elméje és szíve¹¹⁰. Az imádkozó szülők példája az ima szokása kialakulásának kezdő lépése, amelynek később életszükségletté és örömmé kell válnia¹¹¹.

Gyakorta kell együtt imádkoznia a teljes családnak is¹¹². A közös ima a szülők és gyermekeik lelki fejlődésének legjobb esz-

köze, családi közösséget teremt, ez pedig a legértékesebb örökség, amit a gyermekek kaphatnak¹¹³. A szülői nevelést nem azt jelenti, hogy a gyermeket kezdetektől fogva arra készítjük, hogy felmondja az esti imát, hanem, hogy közvetlen beszélgetést folytasson az Istennel, kimondja kéréseit és háláját a családi élet mindennapjaiért¹¹⁴.

A vallásos nevelésben pedagógiai szempontból fontos a más családtagokat és gyermekeket is szem előtt tartó ima saját stílusának kialakítása is. Az imának mindig komolysággal és csennddel kell egybefonódnia. A közös imára jó alkalom a családi rózsafüzér, különösen az októberi. A gyermekekkel együtt el lehet mondani az Űrangyala imádságot és a Jasnagórai Kérést. Az imádkozó család támogatást talál Krisztusnál, mivel „az Ű jelenléte elsősorban ott mutatkozik meg, ahol ketten vagy hárman összegyűlnek nevében”¹¹⁵.

A közös ima másik módja a Szentírás olvasásának gyakorlata - Krisztus hívei előtt szélesre kell tárni a kaput, hogy hozzájussanak a Szentíráshoz (DV 22) mivel „aki nem ismeri a Szentírást, nem ismeri Krisztust” (DV 25) Ezért a család szokásai közé be kell vezetni a Szentírás olvasását is, hogy elvezessen a Krisztussal való találkozásokhoz¹¹⁶. Isten szavának olvasását össze lehet kötni a liturgikus év eseményeivel¹¹⁷. Ilyen módon beolthatjuk a gyermekekbe azt a

¹⁰⁷ B. Cooke. Kształtowanie wiary. Warszawa 1973, 74-75. old.

¹⁰⁸ K. Więsyk-Sac. K. Wojaczek. Urzeczywistnianie się Kościoła w małżeństwie i rodzinie. [in:] Małżeństwo i rodzina. A. L. Szafranski, (szerk). Lublin 1985, 207. old.

¹⁰⁹ J. Piaget. Jak sobie dziecko świat przedstawia. Warszawa 1985, 60. old.

¹¹⁰ Vö. J. Muller. Modlimy się z dziećmi. Kraków 1992, 31. old.

¹¹¹ Laskowski. Życie duchowe małżeństwa i rodziny. [in:] HD 37(1968), 61. old.

¹¹² G. Hansemann. Wychowanie religijne. Warszawa 1988, 119. old.

¹¹³ M. Łopatkowa. Pedagogika serca. Warszawa 1992, 7. old.

¹¹⁴ Op. cit. Muller, 31. old.

¹¹⁵ J. Prat. Modlitwa w rodzinie. [in:] „Concilium” 1-5(1990), 141. old.

¹¹⁶ E. Młyńska. Pozaliturgiczne czytanie Pisma św. we współczesnym duszpasterstwie polskim. Lublin 1979, 98. old.

¹¹⁷ B. Lenart. Pismo św. w wychowaniu rodzinnym. Kat. 5(1961), 17-19. old.

természetességet, hogy a családi élet fontos pillanatait az Isten szavának olvasásával ünnepelje meg¹¹⁸.

A liturgikus élet központja a mise szentáldozatának bemutatása és a szentségek. A szülők vezetnek be a gyermeket a szentmise jelentőségébe és a szentmise áldozat bemutatásában való részvételbe, ők készítik fel a bűnbánat és az oltáriszentség szentségeinek felvételére¹¹⁹. A gyermekkel együtt vesznek részt a szentmisén, járulnak szentáldozáshoz, hogy kinyilvánítsák ennek értelmét és jelentőségét életükben¹²⁰.

A tevékeny szeretet szemléletmódja, az otthoni kölcsönös segítség, az otthoni kötelezettségek tisztességes ellátása, a gyermekkel, a házastársal való személyes elbeszélgetésre fordított idő, a mások iránti elkötelezettség az Oltáriszentségre való felkészülés fő elemei, amely egységessé teszi a családot¹²¹. Az Oltáriszentségnek központi helyet kell elfoglalnia minden családban, mert ebből táplálkozik a mindennapi élethez szükséges erő¹²².

A liturgikus nevelés két úton valósul meg: a liturgián keresztüli nevelésként (az Egyház tanításának átadása) és a liturgiára való nevelésként (családi katekézis keretén belül)¹²³. A családi liturgiának a szemléletmód kialakulásában játszott szerepe feltételezi a plébánia liturgiáiban való szükséges részvételt. A családnak tudatosan kell

megélnie a liturgiát, mert csak így lehet kialakítani a vallásos szokásokat, rávezetni a gyermeket az állandó imára, a szentségek felvételére. A szent liturgia élénkebbé és buzgóbbá teszi a hitet, mert lehetővé teszi családi körben való megélését¹²⁴.

A vallásos témákról, pl. a hittanórák témáiról való beszélgetéseknek pozitív hatásuk van a gyermekben fejlődő helyes istenkép kialakulására. Így merül fel az egész család katekézise, amely magába foglalja a szülőket és minden családtagot¹²⁵. A hit igazságainak mély átélése, szülőkkel való átbeszélése a közös beszélgetések során a gyermekben nem csak egy erős világnézeti bázist hoz létre a jövőre nézve, hanem a személyes istenkapcsolatnak is alapot szolgáltat, amely a katolikus család feladata. A szülőkre hárul a keresztény világnézet, a megfelelő vallásos és erkölcsi viselkedés kialakítása is a korai gyermekévektől kezdődően. Fokozatosan és sokoldalúan kell átadni a gyermeknek a keresztény hit igazságait, és ezek fényében megmutatni a világ keletkezését, az ember teremtését, megváltását és üdvözülését, valamint a földi élet értelmét. A keresztény világnézet kezdetei pontosan a gyermekkorban születnek, amikor ennek formálódásában a szülők játszanak kulcsszerepet¹²⁶.

A gyermek keresztény szemléletmódja kialakításának nagyon fontos feladata a

¹¹⁸ Ibid, 18-19. old.

¹¹⁹ A. Woźny. Wychowanie dla Boga. Wrocław 1994, 51-53. old.; Vö. J. Wilk. Rodzina a katecheza. HD 43(1974), 32-37. old.

¹²⁰ H. Filipczuk. Dlaczego rodzice? Udział rodziny w przygotowaniu dziecka do I Komunii św. Warszawa 1996, 82-83. old.

¹²¹ E. Marczevska. Eucharystia w małżeństwie i rodzinie. Novum 9(1980), 131. old.

¹²² Laskowski. Życie duchowe., 161-162. old.

¹²³ W. Nowak. E. Dąbrowska. W trosce o wychowanie dzieci do udziału w liturgii Mszy św. Olsztyn 1993, 7. old.

¹²⁴ Ibid, 8. old.

¹²⁵ S. Smoleński. Wychowanie w rodzinie jako przygotowanie do odpowiedzialnego podjęcia powołania chrześcijańskiego, [in:] Wychowanie w rodzinie, 80-81. old.

¹²⁶ Ilustrowana encyklopedia., 279. old.

lelkiismeret helyes fejlesztése. A család a legmegfelelőbb iskola, amelyben a gyermekek a szülei mintája alapján alakítja ki lelkiismeretét, mert gyermekkorától kezdve magába szívja a családban működő erkölcsi normákat, amelyek a későbbi életében alapot szolgáltatnak az ember és Isten közötti harmonikus élethez¹²⁷. A gyermek lelkiismeretének kialakításában jó segítséget jelent az evangéliumi, az Isten és a felebarátaink szeretete felé forduló élet.

A keresztény nevelés fent említett elemei szorosan összefüggnek azzal a pedagógiával amellyel az otthonból a családi élet alapjain nyugvó „családi Egyház” lesz. Ebben megy végbe a keresztény értékek átadása, amely elvezet az értékekben gazdag ember felnevelődéséhez¹²⁸. A nevelésnek az autentikus hit légkörében kell megvalósulnia. Az ilyen lelkületben nevelkedett gyermekek könnyebben fogadják el a Krisztusról szóló tanúságtétel embert próbáló feladatát. A megfelelő válásos nevelésnek tehát a mély hit és istenkapcsolat valamint a szeretet szintjén kell végbe mennie¹²⁹. Isten jelenlétét a családban a szeretet művelése mutatja meg, az pedig nagy mértékben meghatározza az új emberek felnevelését¹³⁰.

Ahhoz, hogy a család betölthesse fő feladatát, a gyermekek keresztény szellemben való nevelését, egységesnek kell lennie belülről¹³¹. A szeretet légkörében kell élnie, nyitottan a családtagok és mások

szükségeire, és működni kell benne a communionnak, személyes egységnek a férj és a feleség valamint a szülők és a gyerekek között¹³². Minden családnak, aki figyelmet kíván fordítani a gyermekek nevelésére, ki kell építenie a saját „házi kultúráján” alapuló családot, amelyben megvalósulhat a teológiai valóság megismerése, amelyben megerősödnek és fejlődnek a családi kötelékek, és ahol minden családtag biztonságban érzi magát¹³³.

A vallási célok értelmes magyarázata a keresztény nevelésben, vagyis a szülőknek a gyermekek felé gyakorolt pedagógiájában Krisztus lelkületének birtokában levő emberek kialakulásához és fejlődéséhez vezet. Az ilyen nevelés a lelki élet legjobb oldalait fejleszti, szeretetet és tiszteletet ébreszt az ember és az apostoli tevékenység iránt¹³⁴.

A keresztény nevelélmélet krisztusközpontúságának megfelelően nagyra értékeli a gyermeket a Szentírásban, a szentbeszédben, a szentmisében, az Oltáriszentségben, a bűnbánat szentségében és az imádságban történő Krisztussal való találkozásra vezető pedagógia jelentőségét. Tehát tudatos, tevékeny és gyümölcsöző találkozások előkészítéséről van szó, hogy a gyermek hite élő, valódi és áldozatos legyen¹³⁵. A szülők keresztény életének minden fent említett eleme csak akkor éri el célját, ha cselekedeteikkel is kimutatják, hogy Isten számukra a legfőbb érték, és egész életükkel róla tesznek

¹²⁷ J. Cyman. Kształtowanie sumienia małego dziecka w rodzinie. Kat. 21(1977), 163-164. old.

¹²⁸ Laskowski. Miłość, małżeństwo, 218-219. old.

¹²⁹ G. B. Reuda. Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie. AK 434(1981), 367. old.

¹³⁰ Półtawska. Przygotowanie., 50. old.

¹³¹ M. Majewski. Zainteresowanie katechezą rodzinną i próby jej interpretacji. RTK 22(1975), 50. old.

¹³² B. Mierzwiński. Elementy teologii praktycznej małżeństwa i rodziny. [in:] Teologia małżeństwa i rodziny. K. Majdański. (szerk). Warszawa 1980, 237. old.

¹³³ N. i R. Martin. Rodzina przystanią społeczeństwa. [in:] AK 434(1981), 348. old.

¹³⁴ Op. cit. Kunowski, 104. old.

¹³⁵ Op. cit. Kunowski, 256. old.

tanúságot. A szülők vallásos életének tanúságtétele tehát mérhetetlenül fontos a gyermek keresztény szemléletmódjának kialakulásában.

A fenti bekezdésben bemutatott, a szülők gyermekekre gyakorolt nevelő hatásának kérdésköre szorosan kapcsolódik a szülők által tett tanúságtételhez. A nevelés folyamatának nem csupán elméleti előzményeken kell alapulnia, hanem támogatást kell kapnia a nevelők személyes példájából is. A keresztény szülők az általuk felvett keresztségen és gyermekeik keresztségén keresztül kapcsolódnak be az Egyház nagy keresztény családjába, és vele együtt kell betölteniük ennek Krisztus által rábízott üdvözítő küldetését¹³⁶. Ebben a küldetésben kap helyet vallásos funkciójuk, és a gyermek vallásos nevelésének kötelezettsége is¹³⁷. A család ugyanis a „családi Egyház”, amely Isten Országát elsősorban saját tagjai között valósítja meg a hit igazságai átadásának és a példaadó vallásos élet útján. A szülőknek ugyanis, akik a gyermekek számára a hit kifejezői, ápolniuk kell a számukra rendelt hivatásukat, amely többek között azt jelenti, hogy egymás és gyermekeik felé is tanúságot kell tenniük Krisztus hitéről és szeretetéről. Ez az úgy nevezett családi apostolkodás¹³⁸.

Az Egyháznak a házasság szakrális jellegéről és a szülőségről szóló iratai szerint a családoknak joguk van vallásosan nevelni gyermekeiket, joguk van szabadon megélni a vallásost a családi tűzhely mellett és

dönteni a vallásos oktatásról¹³⁹. A hitnek megfelelően a család Isten megismerésére tanítja a gyermeket és bevezetni Isten népének közösségébe¹⁴⁰.

A „családi Egyház” életében három fő tényezőt különböztethetünk meg: az imaéletet (bekapcsolódás a liturgiába és a szentségekhez való járulás); Isten tanításának átadása és a jó cselekedetek¹⁴¹.

Az ember és Isten közötti kapcsolat kegyelem kérdése és titok. A szülők ezt tehát nem tudják átadni gyermekeiknek, úgy mint egy tárgyat¹⁴². Így a szülők szemléletmódja, Istenhez való viszonyuk az egyetlen út ahhoz, hogy a gyermek és Isten között megfelelő kapcsolat alakuljon ki. Erről a szülők tesznek tanúbizonyságot az általuk komoly és odafigyelő légkörben áhítattal és tisztelettel elmondott személyes imáikon keresztül. Az anya és az apa által elmondott mindennapi, alázatos és mély ima látványa a legértékesebb örökség, amelyet a szülők gyermekeikre hagyhatnak¹⁴³. A szülők vallásos témákról való beszélgetései, az éneklés, a Szentírás olvasása és a megismert kegyelmek iránti hálaadás az, ami segít kialakítani a helyes istenkapcsolatot. A hit különleges tanúságtételét kínálja fel a gyermek elsődolgozásra való felkészítése. A szülőknek elsősorban a gyermek lelki felkészítéséről kell gondoskodniuk. A szülőknek maguknak is szentáldozáshoz kell járulniuk, és saját cselekvésükön keresztül megmutatniuk a nagy esemény jelentőségét¹⁴⁴.

¹³⁶ H. Łuczak. Świadectwo i dziedzictwo. Wrocław 1989, 97-98. old.

¹³⁷ Op. cit. Poręba, 411. old.

¹³⁸ Vö. LG 11.

¹³⁹ Vö. Op. cit. Poręba, 411. old.

¹⁴⁰ K. Majdański. Zadania rodziny chrześcijańskiej. AK 103(1984), 8. old.

¹⁴¹ Łuczak. Świadectwo chrześcijańskie. Lublin 1985, 112-113. old.

¹⁴² P. Pellegrino. Notatki z wychowania religijnego. Warszawa 1996, 15. old.

¹⁴³ Op. cit. Hansemann., 157. old.

¹⁴⁴ Op. cit. Smoleński., 82. old., Vö. Op. cit. Nowak. Dąbrowska, 45. old.

A gyermek vallásos nevelésére hatással levő tanúságtétel másik fajtája az otthoni szokásrendszer, amelynek a keresztény hagyományon kell alapulnia. A szokásrendszeren az „általánosan elfogadott, az adott környezetnek megfelelő hagyománnyal megszentelt szokások összességét” kell érteni¹⁴⁵.

A hagyomány megerősíti a családi kötelekeket, és lehetővé teszi az idősebb nemzedék mintáinak és értékeinek elsajátítását. Ez a fiatal nemzedék úgynevezett szocializációja, amely a családban zajlik a gyermekkortól kezdve. A közös ünnepek, a Karácsony, a Húsvét és más ünnepek megismerése a gyermekben azt az érzést alakítja ki, hogy valami megismételhetlennel és különlegessel állnak szemben. Ezekben a napokban a szülőknek a családi légkört megteremtése a feladata¹⁴⁶. Ha a család szokásrendszere keresztény, akkor annak egészen a kereszténység gyökereiig kell visszanyúlnia. Ez pedig maga Krisztus, akinek küldetéséről az Advent első vasárnapjával kezdődő liturgikus év emlékezik meg. A keresztény családoknak gondot kell fordítaniuk arra, hogy az Egyház tanításának megfelelően éljék meg az egyházi év adott időszakait, pl. az Adventben fogadalmakat tenni, hogy mit változtatunk meg Karácsony előtt; részt venni a rorátékon, adventi csoportokban, ajándékokat készíteni a rászorulóknak számára¹⁴⁷.

A szülők kereszténysége nem csak az egyházi év megtartásában nyilvánul meg,

hanem a mindennapok stílusában is, a mindennapi munka legtermészetesebb kontextusában, az egyéb foglalatosságokban, szórakozásban és pihenésben is. Fontos tehát, hogy ezeket a dolgokat harmonikusan rendezzük el, egy bizonyos terv és rend szerint, hogy otthon ne legyen kapkodás, kavarodás és bizonytalanság. Mindenre időt és helyet kell fordítani, hogy minden családtag tudja, az adott pillanatban mit kell tennie. Az otthoni élet megtervezése megkönnyíti a háziak közös életét, a nevelést és az adott kötelezettségekre és munkákra való rávezetést¹⁴⁸.

A szülőknek különleges jelentőséget kell adniuk a vasárnapnak, annak a napnak, amely során van idő a saját és a család imádságára. A közös imából a háziak erőt merítenek a kitartáshoz és az élet nehézségeinek legyőzéséhez. A vasárnap köteleességet is ró a szentmisében való részvételre, amely eljuttatja az Evangélium szavain keresztül az elmélkedésre szánt tartalmat, bekapcsol a plébániai közösségbe és az Egyház ügyeibe¹⁴⁹. Idő a vallásos olvasmányra, amely például egy katolikus folyóirat, vallásos könyv, a Szentírás. Érdemes kiemelni, hogy az ünnepnap a családtagok asztal melletti közös esti imánál való találkozásának napja is¹⁵⁰. Elsősorban arról van szó, hogy a vasárnap idejére olyan szokásokat alakítsunk ki, amely lehetővé teszi az Istennek járó tisztelet megadását és a családtagok egymáshoz való közeledését. A szülők által

¹⁴⁵ Op. cit. Słownik języka polskiego, 591. old., Vö. T. Kukołowicz. Obyczajowość rodziny chrześcijańskiej. [in:] Wychowanie w rodzinie., 444-446. old.

¹⁴⁶ W. Piwowarski. Socjalizacja religijna dziecka a kontakt kulturowy, [in:] Dziecko. W. Piwowarski, (szerk). Warszawa - Poznań 1984, 91. old, Op. cit. E. Wójcik. O wychowaniu., 60-61. old.

¹⁴⁷ J. Wysocki. Rytuał rodzinny. Olsztyn 1990, 8. old, Vö. White. Chrześcijański dom., 119. old.; Geiger. Co wyrośnie z naszych dzieci. Warszawa 1979, 124-125. old.

¹⁴⁸ Wolicki. Wychowanie religijne., 11. old.

¹⁴⁹ Op. cit. Stimpfle., 34. old.

¹⁵⁰ F. Orszulak. Katechezy dla rodziców. Kraków 1998, 39-40. old.; Vö. Stimpfle., 35-36. old.

kialakított szokásrend a vallásos értékek hordozójának funkcióját tölti be, megvédi a negatív hatásoktól. Ezért kell ügyelni a jó és egészséges szokásrendre minden családban és otthonban¹⁵¹.

A gyermek vallásos nevelésének meghatározó tényezője a szülők személyisége. Az anya és az apa személyisége, az ideálok, amelyek irányítják életüket, az általuk fontosnak ítélt értékek, a célok, amikre törekcsenek, az életmód, amit gyermekeiknek mutatnak – mindaz, ami erős pecsétet nyom a gyermek személyiségére. A gyermek megfelelő viselkedést, viselkedésmintákat és szerepeket a szülei utánzása és az azonosulás pszichikai hasonlóságra törekvése révén alakít ki¹⁵².

Az otthon vallásos légköréhez tartozik a vallásos lakásberendezés is, keresztszentképek, egyházi évvel kapcsolatos vallásos szimbólumok, imádkozásra, elcsendesedésre, elmélyedésre és a reflexió pillanataira való hely. A szülőket, mint a „családi Egyház papjait” a jámborság és az istenfélelem lelkületének kell betöltenie, és mintájuk után valamint általuk pedig ugyanígy minden családtagot is. Az ilyen légkörben nevelkedett gyermekek a későbbi időszakokban hatékony „plántálói” és terjesztői ezeknek a mintáknak, amelyek otthonaikban megvalósultak, ugyanis a szülők vallásossága nagy mértékben integrálja a családot¹⁵³.

A szülők tesznek tanúságot a Krisztussal való életről is mások szükségletei iránt való nyitottságuk és segítőkészségük által.

Az ő adakozási és segítő cselekményeiknek transzcendens alapokra kell épülniük, Krisztus szavai szerint: „amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek”¹⁵⁴. A szülőknek tehát érdeklődést kell mutatniuk közvetlen környezetük, a magányos, beteg és gyakran boldogtalan emberek iránt, segíteniük kell nekik, ugyanis ez a vallásos élet legjobb tanúságtétele. Az apa és az anya autentikus tanúságtétele, a hit és az ima lelke, amely átszövi mindennapi életüket, emberi kapcsolataikat, munkájukat és családi kapcsolataikat szorosán kapcsolódik a gyermek helyes lelki fejlődéséhez az isteni igazság és kegyelem elfogadásához. Minden vallásos szimbólum, élmény és hatás élénk visszhangot talál a gyermek viselkedésében¹⁵⁵.

A vallásos nevelés számára nem jelentéktelen az érzelmi, a családtagok közötti kapcsolatokból fakadó vallásos-nevelő légkör sem. A szülők személyes meggyőződése, vallásos szemléletmódja, a vallásos dolgok kezelése, a kölcsönös jóindulat és szeretet a gyermekben nagy bizalmat ébreszt, és a vallásos élet legjobb tanúságtétele¹⁵⁶.

ÖSSZEFOGLALÁS

A helyes légkör kialakításához a szülőknek a gyermek tudatos és célzott nevelésének kell társulnia, hogy alkalmassá tegyék őt az istennel való tartós és önálló kapcsolatra. A gyermek számára a szülők Isten mintája, az ő viselkedésüktől fog függni, hogy Isten fogalma a Legjobb, Szerető és Érző Atyával kapcsolódik-e össze. A hit

¹⁵¹ Op. cit. Wolicki., 11. old.

¹⁵² M. Gryglewski. Wybrane aspekty ról rodzicielskich, [in:] Wybrane zagadnienia z psychologii wychowawczej.

A. Gała. (szerk). Wrocław 1994, 24-25. old.

¹⁵³ R. Martin. Meżowie, żony, rodzice, dzieci. Fundamenty rodziny chrześcijańskiej. Kraków 1993, 156-157. old.

¹⁵⁴ Op. cit. Wilkanowicz., 443-444. old.

¹⁵⁵ Op. cit. Wolicki., 20-21. old.

¹⁵⁶ Vö. Z. Mysłakowski. Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności. Warszawa 1964, 180. old.; J. L. Klink. Wierzyć z dziećmi. Warszawa 1989, 11-14. old..

nem születik önmagától, nem lehet úgy ajánlani, mint valami kis értékű dolgot, hanem a szülőknek azt saját életükön keresztül kell átadniuk. A keresztény család privilegizált környezet, amelyben kialakul a gyermek viselkedése az Üdvözítő és Teremtő Istennel. A benne élő fiatal embert a megfelelő nevelés által bevezetjük a hit világába, és tudatára ébred annak, hogy Isten munkatársa.

SUMMARY

THE INFLUENCE OF PARENTS ON THE FORMING OF THE YOUTH'S POINT OF VIEW

In order to achieve proper ambient, parents should consciously and determinately raise their children so as to make them capable of keeping a constant and

self-sufficient relationship with God. For a child, parents constitute the figure of God; thus it depends on their attitudes whether the concept of God will be attached in the child's mind to the Best, Loving and Most Sentient Father. Faith is not born by itself and it cannot be offered as something of small value; parents should transmit it through their very lives. The Christian family is a privileged environment in which the child's attitude towards the Saviour and Creator God is established. The young person within the family can be introduced to the life of faith through proper education; and provided that we do a good job, they come to realize that they are, or better said, we are all the associates of God.

A katini büntény és a szmolenszki tragédia emlékét őrző, 2010-ben felállított szegedi emlékkereszt